

December 2023

Aktstycket

Medlemsblad från ArkivCentrum Örebro län

Bilock -23

Ljusans stjärna och Ukraina

Årets sista nummer av Aktstycket innehåller två längre artiklar. De har bägge det gemensamma att de på olika sätt länkar ihop Sverige och Ukraina.

I den första artikeln presenteras ArkivCentrums pågående projekt »Ljusans stjärna« av projektledaren Emma Ode.

Traditionen att *gå med ljusans stjärna* eller *staffansjungning* var förr vanlig i hela Sverige men är numera nästintill försvunnen. I Ukraina, varifrån vi de senaste åren har fått en ökad immigration, har en liknande tradition funnits och som på

många håll fortfarande hålls vid liv.

Projektet »Ljusans stjärna« syftar till att både samla in minnen av en försvunnen immateriell kultur och berättelser om en levande kultur som nya länsinvånare har fört med sig till Sverige. Genom insamlandet skapas ett arkivbestånd dels av berättelser och fotografier från Örebro län om ett kulturarv som kan riskera att glömmas bort och dels av berättelser och fotografier från en ännu levande ukrainsk tradition.

Den andra artikeln tar avstamp i en liten samling brev som ingår i riksdagsmannen Adolf Hedins personarkiv på ArkivCentrum. Genom dessa tio brev kan man få en direkt inblick i det tidiga 1900-talets europeiska storpolitik.

Det är den unge ukrainske journalisten Roman Sembratowycz i Wien som har skrivit breven till den gamle liberale riksdagsmannen Adolf Hedin i Stockholm 1904–1905. Sembratowycz hoppas kunna väcka Europas intresse för

hur det ukrainska folket förtrycks inom det ryska imperiet – där de till och med förnekas att använda sitt eget språk.

I den frihetsälskande Adolf Hedin finner han en allierad. På grund av bægges sviktande hälsa kom dock deras samarbete att bli kortvarigt. Bägge hade dock en stark kampvilja. Om Hedin skrev *Svenska Morgonbladet* efter hans bortgång i september 1905 att han länge hade varit sjuklig och att »hans bräckliga kroppshydda har väl sista tiden till stor del uppehållits af hans utomordentliga viljekraft«.

Omslaget

Denna gång är omslagsbilden ett original som är speciellt framtaget till detta nummer av Aktstycket. Det är Ingvar Bilock i Norra Bro som med penselns hjälp har illustrerat hur det kunde se ut när han och vännerna i Gällersta »gick Staffan« i slutet av 1970-talet.

Håkan Henriksson

Öppettider på ArkivCentrum

tisdagar 9.00–12.00
onsdagar 13.00–16.00
torsdagar 13.00–16.00
(förbokning av besök under andra tider är också möjlig)

För snabbare framtagning är det bra att kontakta ArkivCentrum inför besöket

ArkivCentrum
Örebro län

Nastagatan 11 F
702 27 ÖREBRO
019-611 29 00
info@arkivcentrum.se
www.arkivcentrum.se

Aktstycket

Redaktör: Håkan Henriksson

ISSN 2001-2551

Tryckeri:
Lenanders Grafiska, Kalmar

MILJÖMÄRKT Trycksak 3041 0065

Ett av många exempel på så kallade etnografiska vykort med olika »folktyper« från det vidsträckta ryska imperiet som det svenska förlaget Granbergs Konstindustri i Stockholm gav ut i början av 1900-talet. Här tre kvinnor i typiska ukrainska dräkter. Vykortet är postat i Sankt Petersburg 1912.

Stjärngossar i Mårdshytan 1937. Foto: Örebro läns distrikt av JUF, ArkivCentrum Örebro län.

Stjärntraditionen i Sverige och Ukraina

Det finns idag ingen levande tradition av att gå med ljusa stjärnan kvar i Örebro län. I ArkivCentrum Örebro läns samlingar och i Örebro läns museums samlingar finns, liksom hos Nordiska museet och Institutet för språk och folkminnen, nedtecknade berättelser, sånger och föremål med koppling till stjärngossetraditionen bevarade. Det är dock berättelser från 1800-talet eller tidigt 1900-tal och speglar inte den sista tiden av traditionens liv eller är röster från människor som fortfarande lever. Men det finns personer som fortfarande minns traditionen och det är viktigt att även fånga upp dessa minnen innan de försvinner.

Vi gick varje kväll från juldagen till trettondagen. Varje kväll och kanske lite mer. Det var kämptigt ibland, och kallt att stå ute och sjunga, och frös om fötterna gjorde vi ju. Vi var inte hemma förrän vid tio-tolv på kvällarna. Vi sökte efter dem som hade julkalas och då åkte vi dit oanmälda. Det var aldrig nån som sa att vi inte fick komma in.

De förplågade oss med kaffe och ostkaka och allt möjligt, när det var nåt stort bondkalas bortikring. Vi hamnade i köket för det mesta. Ändå hann vi med många ställen per kväll. Vi hade ju två bilar, och det var ju förkrigsmodeller som man fick rum många i. Vi var inte bara i Närkes Kil utan långt uppåt Lockenkil, Blacksta och Älgesta.

Vi hade ju chaufför, som alltid var nykter. Och var det närmare till nästa gård då stod han med stjärnan på kofångaren på bilen.

Stjärnan var hemmabyggt med ett ljus inuti och så snurrade man på den så att stjärnan roterade. Tyvärr vet jag inte vart den tog vägen. Den kanske försvann i den allmänna villervallan.

Judas hade ett jakthorn och blåste i för att signalera att vi kom och så sjöng vi utanför huset och spelade dragspel. Vi lärde oss allting utantill. Vi höll på under två-tre år i början på 1950-talet. Vi samlade ju in pengar och vi skänkte nog det mesta till kyrkans medelsfond för ny altartavla, men det tog många år innan den byttes ut.

För tio år sedan träffade jag Sten-Olof Bergman, han var också med och sjöng men är tyvärr borta nu. Vi kunde fortfarande sjunga igenom alltihopa utantill. Han kunde varenda rad.

Stycket ovan kommer ur en ny intervju som genomfördes under hösten 2023. Berättare är Torsten Sundström, född 1934, uppvuxen och boende utanför Närkes Kil nordväst om Örebro. Intervjun är en del i det projekt som under 2023–2024 genomförs på Arkiv-Centrum Örebro län, med namnet »Ljusans stjärna«, ett namn som anspelar på traditionen att »Gå Staffan«, eller »Gå med ljusa stjärnan« som det också har kallats.

Efter att Ryssland startade fullskaligt krig mot Ukraina i februari 2022 har många människor från

Ukraina sökt sig till Sverige och då även till Örebro län.

Seden i Sverige att gå runt med stjärnan är en tradition med flera rottrådar. Därför finns det många gemensamma element i ukrainsk och svensk tradition. Ukraina är ett av de länder som har en levande tradition av det som på engelska benämns »caroling«. I likhet med hur det var i Sverige förr bär denna sjungande grupp på stora, handgjorda stjärnor som symboler för Betlehemsstjärnan och gruppen är utklädda till olika figurer som spelar olika roller.

Staffanssångarna i Närkes Kil julen 1952. Stående från vänster: Torsten Sundström, Kjell Sundström, Sten-Olof Bergman, Karl-Gerhard Pettersson, Rune Jakobsson och Folke Pettersson. Liggande: Bertil Emilsson. Foto ur Torsten Sundströms privata fotoalbum.

Julfirandet i Ukraina blev under sovjetisk tid utkonkurrerat av nyårsfirandet som inte skulle ha några kristna förtecken. Att uppmärksamma traditionell ukrainsk jul och inte bara nyår har blivit en del av att särskilja ukrainsk identitet från det sovjetiska och ryska.

Projektet *Ljusans stjärna* syftar till att både samla in minnen av ett svenskt kulturarv i Örebro län och berättelser om en tradition som nya länsinvånare från Ukraina har fört med sig till Sverige. Projektet vill visa på likheter mellan jultraditioner i olika länder, öka kunskapen i Örebro län om traditionen av att gå med ljusa stjärnan och öka kunskapen i Örebro län om de nya länsborna från Ukrainas jultraditioner. Projektet önskar främja integration genom kunskap om och dialog kring kulturarv. Levande kultur påverkas ständigt av nya influenser och förändras över tid.

Sankt Stefanus vattnar sina hästar under den ljusa stjärnan. Takmålning från 1200-talet i Dädesjö gamla kyrka, Småland. Foto: Hans A. Rosbach, Riksantikvarieämbetet.

– tidigt i ottan. En mycket gammal legendvisa om Staffan, som var kung Herodes stalleddräng, säger

pengar och förnödenheter. De uppförde enligt traditionen ett enklare julspel där de bar med sig en lysande stjärna på vandringsringen. Över tid smälte de här två traditionerna och utvecklades till de Staffansspel som vi känner till från uppteckningar från 1700-talet fram till vår tid. Gruppernas sammansättning kunde skilja sig lite åt mellan olika landskap och socknar men bestod alltsomoftast av de tre vise männen (stjärntydarna, tre konungar), ibland med höga mössor som skulle likna biskopsmössor, en stjärnförare, kung Herodes och hans betjänt/knekt och en gestalt som kallades Judas med pungen. Han hade i uppdrag att narras och samla in pengar och förnödenheter som sedan användes till att anordna en julfest. På vissa håll i Sverige har även Staffan varit med som figur med grått skägg eller inlindad i halm. Julbocken kan även finnas representerad, liksom

Staffan var en stalleddräng, han vattnade sina fålar fem, allt för den ljusa stjärnan...

Under inflytande av andra länders kultur kan vi få en ny blick på vår egna kultur och kulturarv som kan ha en bildande och inspirerande verkan.

Projektet har möjliggjorts genom ekonomiska bidrag från Adolf Lindgrens stiftelse och Riksarkivarie Ingvar Anderssons fond.

Det kristna helgonet Stefanus, som i Norden kallas Staffan, kom tidigt att ses som skyddshelgon för hästarna. Vi vet inte med säkerhet varför det är så. På annandag jul skulle hästarna ridas till en källa för att få vatten – »rida till vanns«

också att han på natten såg Betlehemsstjärnan spegla sig i vattnet. Han förstod att det var ett tecken på en ny konungs födelse, men när han berättade detta för Herodes blev han stenad till döds. Staffansritterna på julen utvecklades till tiggeri- och gyckelrundor bland husen.

Under medeltiden kom också den europeiska trettondagsseden, »Dreikönigsfest« med kyrkospel till Norden via Tyskland. Skolgosar i städerna fick under den tiden på året tillåtelse att gå runt mellan husen och sjunga för att samla in

figurerna Brö-Brita och ljusskottbäraren som samlar in ljus.

Kyrkan reagerade

Efter reformationen kom den lutherska kyrkan i Sverige alltmer att se dessa tiggerivandringar som ett problem. Ofta flödade alkoholen och den folkliga teatern liknade allt mindre den ursprungliga bibliska scenen som skulle framställas. Från Stockholm har vi följande berättelse om *Luciafesten*: år 1655 anklagade Stockholms konsistorium några skolynglingar för att »i förleden julhelg lupit kring om

Staffanspel på Club 700 i Örebro 1980. Övre raden från vänster: Thomas Gustafsson, Lena Hellström, Agneta Bertilsson, Ingvar Bilock, Ann-Charlotte Gustavsson, Inga Bilock och Anette Bjurström. Nedre raden från vänster: Björn Ingemarsson, Lennart Andersson och Erik Bilock. Liggande: Torbjörn Rosander. Foto ur Agneta Bertilssons privata fotoalbum.

staden med en stjerna och apats med Kristi födelse och andra heliga verk».

År 1721 utfärdade överståthållaren och magistraten till och med ett förbud i staden där den som »understår sig hädan efter, på förberörde eller annat dylikt sätt, löpa omkring på Gator, Gränder, eller inkomma i husen, den skal genast fasttagen warda, och med behörig näpst blifwa ansedd.«

Staffansgrupper i nutid

Traditionen att gå med stjerna förekommer fortfarande på vissa platser. I Örebro län återupplivades traditionen under 1970- och 1980-talet av ett gäng vänner från Centerns ungdomsförbund som dock gjorde sitt sista framträdande 1992. I Gullspångstrakten, sydväst om Örebro län lever traditionen

ännu kvar under benämningen julvisegänget. Den gamla julvisan som sjungs är »Guds son är född«, även känd som »Borritz julvisa.« Till projektets insamling har hembygdsvetaren Roland Tiger bidragit med fotografier av det nutida firandet i Gullspångstrakten.

Ingvar Bilock, född 1952 i Norra Bro, och Agneta Bertilsson, född 1951 i Gräve, var några av dem som under 1970- och 1980-talet återupplivade Staffanstraditionen i Närke. Under intervjun med dem berättade de bland annat följande:

Jag [Agneta] och Lena Hellström gjorde en dokumentation under 1980-talet som blev Örebro läns museums årsbok »Från Bergslag och Bondebygd« 1992. I den finns en hel uppsats om att gå med ljusa stjärnan med intervjuer av gamla människor. Och hela det spel som

vi själva framförde är nedskrivet där. Vi gick Staffan under ganska många år från mitten av 1970-talet till början av 1980-talet. Det var Carl-Olof Steen som hjälpte oss igång, för han hade ju som ung gått med ljusa stjärnan i Tysslinge. Min [Agnetas] pappa gick Staffan i Gräve. Och det hade min [Ingvars] mor och far gjort också. Min [Ingvars] pappa är från Gällersta och min mamma är uppfifrån Hjulsjö. Och hon kallade traditionen »gå med ljusa stjärnan«. Vi var ett kompisgäng som umgicks mycket, både i Centerns ungdomsförbund och Gällersta folkdanslag och vi drog igång traditionen. Vi åkte runt till platser där vi visste att traditionen hade varit levande och man kunde knacka på hos folk som visste vad det hela handlade om. Vi for runt under trettonhelgen

och såg vi att det stod mycket bilar på ett ställe då brakade vi in där och spelade. Jag [Agneta] hade en gammal visbok hemma från 1814. Där hittade vi sångtexter som vi plockade in i spelet och hittade melodier på andra håll. Men det mesta fick vi från Carl-Olof Steen. Vi hade duktiga sångare och spelemän och sjöng sångerna i flera stämmor. Det musikaliska var väldigt viktigt. Texterna såg vi som ett levande dokument och ändrade lite när det passade för skojs skull. Traditioner är ju så att de utvecklas hela tiden. Stjärnorna var också olika år från år. Vi var med i både Radio Örebro och i Nygammalt och uppträdde med spelet. När museets årsbok för 1992 lanserades så framfördes spelet under boksläppet.

Ersatta av Lucia

När Stockholms Dagblad 1927 lanserade sin moderna version av Luciafirandet – föregått av en medial skönhetstävling – kom luciatåget att bli det populära och mer rumsrena varianten av juluppträdande. I luciatågen fick

stjärngossarna flytta in längst bak och utan stoj och stim. I de svensktalande delarna av Finland skedde samma utveckling.

De finsktalande delarna av Finland kom däremot inte att anamma luciatraditionen på samma sätt. Istället har stjärngossetraditionen – »Tiernapojat« – kommit att bli ett kännetecken för just det finsktalande Finlands jul. I Uleåborg har det till och med rests en staty med stjärngossar som symbol för staden. Eftersom traditionen är så aktuell i Finland har det där även uppstått en debatt om innehållet. De tre konungarna har i europeisk tradition symboliserat Europa, Asien och Afrika. Rollen som den afrikanske kungen, även kallad »morianernas kung« har därför ofta gestaltats av en person som målats svart i ansiktet med sot eller färg. På senare år har man börjat att ifrågasätta en sådan utklädnad och ansett den som rasistisk. På vissa håll i Finland har det därför påbudits att man inte längre ska svärta ansiktet på någon i stjärngossegruppen.

Koljada – Vertep – Malanka

I den kristna kultursfären är det mycket vanligt att förkristna element lever kvar i firandet av högtider. Så är det i Sverige och även i Ukraina. Den förkristna högtiden *Koljada* (Коляда) handlade om att fira solens återfödelse runt vintersolståndet. Traditionen smälte senare samman med det kristna firandet som hölls under perioden mellan julafton och epifania (6 och 19 januari enligt den nuvarande gregorianska kalendern). *Koljada* handlar numera om det kristna budskapet men traditionen att gå från hus till hus och sjunga jul-sånger – *koljadkas* – lever. Att göra detta kallas *koljaduvannia*.

Sedan ett år tillbaka har kyrkorna i Ukraina bytt kyrkokalender och firar numera de kristna högtiderna enligt gregoriansk, västeuropeisk tradition. Juldagen den 25 december inleder nu den ukrainska julen. Ukrainska »carols« eller vinterhögtidssånger kan delas in i *koljadkas* som sjungs vid jul och *sjtjedrivkas* som sjungs strax efteråt. Den mest kända

Staffanssångare i Gällersta i slutet av 1970-talet. Foto ur Thomas Gustafssons privata fotoalbum.

Vertep i Ukraina 2019. Foto: Zoriana Lylo-Otkovyti.

sjtjedrivkan är sången »Sjtjedryk« (Щедрик) som komponerades av Mykola Leontovytj år 1916. Sången gjordes på engelska om till julsång med titeln »Carol of the Bells« av kompositören Peter J. Wilhousky.

Vertep (Вертеп) är den ukrainska julkrubban. Den finns både i form av en dockteater och en levande teater. Figurerna gestaltas då av utklädda personer. Det är oftast ängeln som bär den stora pyntade och ibland upplysta och snurrande stjärnan. Övriga figurer i julspelet kan variera mellan regioner. Liksom texterna som framförs är figurerna dels bibliska, dels sekulära. Vanliga bibliska figurer är: de tre vise männen, Herodes, herdar och ängel. Sekulära gestalter är: en djävul eller bock, en soldat, en trollkvinna, döden och en judisk man. Jag har i min efterforskning ännu inte hittat nå-

got ifrågasättande i traditionen av att den judiske rollfiguren ibland gestaltad som en nidfigur. Denna diskussion kring rasism torde rimligtvis tas även i Ukraina.

Julspeletsgruppen framför en variant av julberättelsen med skämt och sånger. Den sjungande julspeletsgruppen belönas med godsaker och ibland alkohol i de hem som de besöker. Detta julfirande var förbjudet under den sovjetiska tiden och kom därför att bli något av en protesthandling. Traditionen, liksom många andra kristna seder bibehölls i smyg. Khrystyna Kindrat, född 1990, är en av dem som har intervjuats under projektet. Hon är uppvuxen i staden Lviv men bor sedan 7 år i Örebro och berättar följande:

När Sovjetunionen föll på 1990-talet sökte sig många ukrainare tillbaka till de gamla ukrain-

ska traditionerna och till kyrkan. Min mormor föddes 1942. I hennes barndom förekom också julstjärnor och julsånger men de var tvungna att vara försiktiga då för att inte bli avslöjade och få problem med myndigheterna. Hennes granne hade en speciell källare som de tränade julsånger i och bytte om och firade jul. I västra Ukraina har vi traditionen med julkrubba, vertep, och att gå runt och sjunga julsånger med en stjärna. Den traditionen är mycket knuten till kyrkan. I byarna på landsbygden går grupperna från hus till hus och sjunger sånger och figurerna spelar upp sina roller. Efteråt blir de bjudna på goda saker. Man startar efter middagen den 6 januari och fortsätter fram till dagen för firandet av Jesu dop. Jag var ofta med och sjöng som barn och min man hade alltid rollen som djävulen eller döden i julsångsgrup-

pen. Stjärnan är jätteviktig. Den är i centrum och ofta har man bjällror på den så att människor hör att julsångsgruppen är på väg. För många i östra Ukraina är det viktigare att fira nyår än att fira jul, men i Odesa vid Svarta havet bor min kusin med sin make som är präst där och de har faktiskt infört traditionen med vertep och stjärna i Odesa.

Efter att Ukraina blev självständigt har traditionen med stjärnbärande julsångsgrupper blivit förknippad med nationell identitet och stöds av flera ukrainska kyrkor. I staden Lviv i västra Ukraina arrangeras varje år festivalen »Julstjärnans stråle.« Grupper från hela landet träffas då i staden för att uppföra sina julspel och visa upp sina stjärnor och utklädnader. Jag har under projektet haft kontakt med forskaren Daria Kovaltjuk, född 1957 i Lviv, som var initiativtagare till festivalen och har skrivit en bok om de människor som tillverkar stjärnor till julfirandet. Hon har bidragit med en minnesberättelse till våra samlingar:

Under sovjettiden var alla seder förbjudna, men många familjer firade helgdagar i hemlighet i sina familjer. Vid tiden för Ukrainas självständighet köpte min far en liten pappersstjärna av en vän, och mina söner Myroslav och Ostap använde den för att sjunga med släktingar och vänner i Lviv. När Museet för folklig arkitektur och folkliv i Lviv organiserade paraden »Julstjärnans stråle« genom stadens gator, gick mina söner och jag med i detta evenemang. Under processionen lärde vi känna mästarerna som gör julstjärnor av papper eller trä med egna händer. Det var då idén att skriva en bok uppstod. Nyligen, år 2022 blev den tredimensionella julstjärnan med rötter från byn

Matskovytji [idag byn Maćkowiec i sydöstra Polen] införd i listan över immateriella kulturarv i Ukraina och är nu skyddad av lag, så jultraditionen att sjunga med en stjärna bevaras och fortsätter.

Den ukrainska festen *Malanka* (Маланка) är firandet av det gamla nyåret. Firandet infaller dock under dagarna 13–14 januari enligt nya kalendern, efter att det mer kristna julfirandet har avslutats. Traditionen är stark i Bukovynaområdet runt Tjernivtsi, sydvästra Ukraina i byar nära gränsen till Rumänien och Moldavien. Även i detta firande klär människor ut sig till olika figurer. En stor björnkostym av halm är mest utmärkande.

Svitlana Altenriederer med sonen Bogdan Källström vid workshopen på ArkivCentrum den 2 december 2023. Foto: Emma Ode.

Även i firandet av *Malanka* kan stjärnor förekomma och den regionala Malankafestivalen har just en stjärna i logotypen.

Workshop med utställning

En del i projektet *Ljusa stjärna* har varit att visa på likheter mellan jultraditioner, öka kunskapen om att gå med ljusa stjärnan samt de ukrainska jultraditionerna och främja integration genom kunskap om och dialog kring kulturarv. Därför genomfördes på ArkivCentrum den 2 december en workshop i att tillverka en enklare variant av en ukrainsk julstjärna som brukar bäras runt av de sjungande julsångsgrupperna. Kursledare var Myroslava Usenko, konstnär och keramiklärare från Kyiv som under 2022 flydde till Örebro från Ukraina. De omålade stjärnorna, utsågade i trä, tillverkades under hösten av slöjdare Lars Rydberg i Pålssboda. Tolkservice i Region Örebro län tillhandahöll ukrainsk-svensk tolk som möjliggjorde att delta med såväl svenska som ukrainska som modersmål kunde delta.

Det blev en mycket lärorik och glädjefylld dag då många vackra julstjärnor tillverkades. Inför dagen fanns även den nya mobila utställningen om projektet på plats. Denna utställning består av fyra stycken roll-ups med text och bilder om projektets innehåll. Utställningen visas på ArkivCentrum fram till den 14:e december då den för ett par dagar flyttas till *Ukrainian Culture Center* i Stockholm. Den 18 december kommer utställningen sättas upp i Nikolaikyrkan i Örebro, där den kommer att visas under hela jultiden till och med tjugondag Knut.

Emma Ode

Karikatur skapad av den ukrainske författaren Jurij Hasenko i samband med den stora fredskonferensen i Paris 1919. Texten lyder »Världsfred i Ukraina« och visar hur den nyligen utropade självständiga republiken Ukraina kämpar mot ryska bolsjeviker i norr, den så kallade vita ryska armén i öster, polska och ungerska soldater i väster samt rumänska soldater i söder. Resultatet av fredskonferensen blev att det stora ukrainska folket förblev utan en egen stat. Notera att kartans Ukraina visar de så kallade etnografiska gränserna för det ukrainska folket, som vid den tiden inkluderade bland annat Kuban och delar av nuvarande södra Belarus och nuvarande sydvästra Ryssland.

»Ett folk som vägrar att dö«

Det är rubriken som den välkände liberalen och riksdagsmannen Adolf Hedin hade valt till en artikel som publicerades i Aftonbladet den 20 augusti 1904. Folket som åsyftas är det ukrainska. Det är inte omöjligt att hade han fått idén till rubriken från sången »Sjtje ne vmerla Ukraïna« – »Än har inte Ukraina dött« och som skrevs redan 1862 av den ukrainske etnografen och poeten Pavlo Tjubytskyj och som sedan januari 1992 är det självständiga Ukrainas nationalsång.

Varför hade då riksdagsmannen Adolf Hedin – det sena 1800-talets mest framträdande liberala politiker – plötsligt intresserat sig för det vid den tiden tämligen okända ukrainska folket? Svaret på frågan hittar vi i den del av Adolf Hedins personarkiv som förvaras på

ArkivCentrum. I arkivet återfinns nämligen tio brev skrivna av den ukrainske författaren och publicisten Roman Sembratowycz. Brevens är skrivna på brevpapper från *Ruthenische Revue* i Wien mellan april 1904 och januari 1905.

Roman Sembratowycz – eller

Sembratovytyj som hans namn transkriberas från ukrainska – var född 1875 som son till den grekisk-katolske prästen i byn Monasterzec (Monastyrets på ukrainska). Då låg byn i det så kallade kungariket Galizien och Lodomerien – ett av Österrike-Ungerns kronländer.

Men i dag ligger byn, som numera enbart har polska invånare, drygt 20 km från den ukrainska gränsen i Nedre Karpaternas vojvodskap i sydöstra Polen.

Efter studier vid det ukrainska gymnasiet i staden Przemyśl påbörjade han juridikstudier vid Wiens universitet. Där blev han inom kort ordförande i den ukrainska studentföreningen »Sitj« och snart började han också skriva för en rad olika tyskspråkiga tidningar såsom *Volksstimme*, *Neuen Wiener Journal*, *Wiener Montags-Journal* och *Frankfurter Zeitung* – oftast om ukrainska, polska och ryska frågor. Han drabbades dock av tuberkulos 1898 varvid han tillfälligt fick avbryta sina studier.

Efter ett kortvarigt försök med tidskriften *X-Strahlen* år 1901 startade han i maj 1903 halvmånadstidskriften *Ruthenische Revue*. Som medredaktörer hade han juristerna och ledamöterna av det österrikiska underhuset – deputeradekammaren – Basil Ritter von Jaworskyi (Vasyl Javorskyj på ukrainska) och Andreas Kos (Andrij Kos). Och officiellt var tidskriften utgiven på uppdrag av den så kallade Rutenska Nationalkommittén – *Ruthenische Nationalkomitee* – med en annan ukrainsk ledamot av deputeradekammaren, Julian Romanczuk (Julian Romantjuk) som ordförande.

Det rutenska folket

I början av 1900-talet var ännu den vanligaste och även officiella benämningen på de ukrainare som bodde inom Österrike-Ungerns gränser *rutener* och deras språk kallades *rutenska*. Benämningen har sitt ursprung i den medeltida latinska benämningen – »Rutheni« – på de östslaviska folken som kom att bo inom det polsk-litauiska samväldet, och har alltså liksom det senare bildade ordet ryssar för moskoviter också sitt ursprung

i Rus och ruser. För att undvika en förväxling med ryssar blev benämningen ukrainare – efter namnet på området de bebodde – allt vanligare bland ukrainarna i början av 1900-talet, även inom Österrike-Ungern.

I det första numret av *Ruthenische Revue* förklarar man att tidskriften är ett första försök att på det tyska språket sprida och öka kunskapen om det ukrainska folket bland de europeiska folken. Man påpekar att det ukrainska folket, vars omfattning var osäker men som av flera vid 1900-talets början beräknades bestå av drygt 30 miljoner människor, var Europas sjätte största folk men att »dess förhållanden, till och med dess existens, är föga eller inte alls kända, inte ens för utbildade människor och politiker i Europa.«

Roman Sembratowycz skriver själv tidskriftens första artikel som har titeln »En bortglömd nation«. Där förklarar han att det kan tyckas vara otroligt hur ett så pass stort folk – det näst största bland de slaviska folken – inte tycks existera för Europa. Han beskriver sedan på ett pedagogiskt sätt hur det nuvarande Ryssland grundats som »Moskovia« med en för den europeiska civilisationen fientlig »centralistisk-despotisk monarki«.

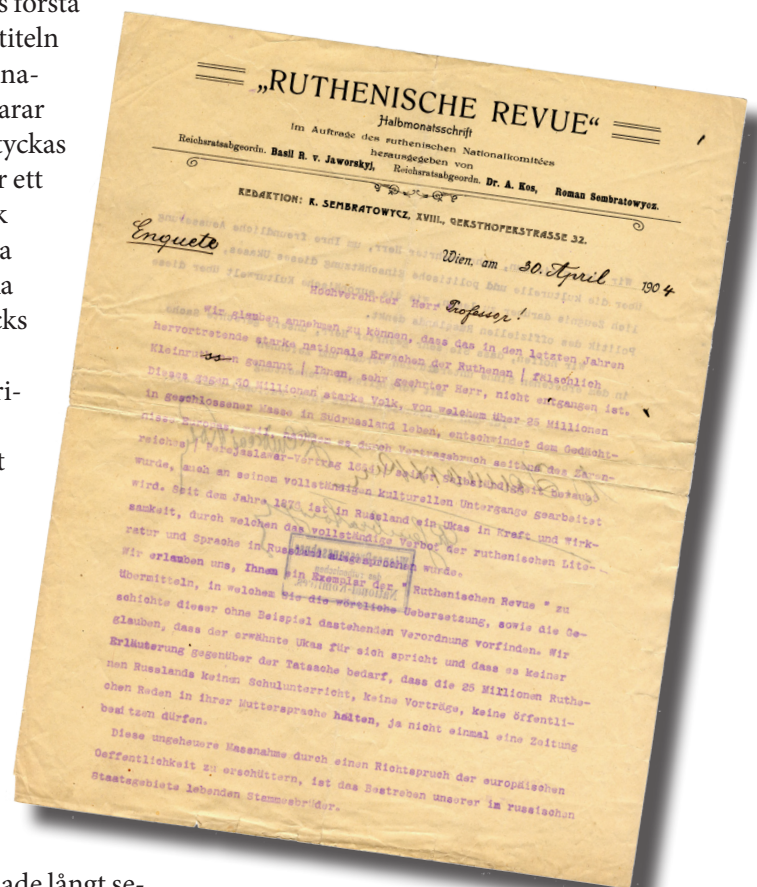
Moskoviterna hade långt senare »tillskansat sig namnet Rusi«.

Bland övriga artiklar som Sembratowycz skriver under 1903 kan

nämnas »Der russische Panslavismus und Westeuropa« där han avslöjar den av det ryska imperiet understödda panslavismen såsom »ett lösenord och magiskt verktyg i kampen för den ortodoxa panrusismen i Västeuropa.«

Redan under tidskriftens första utgivningsår medverkade flera av tidens kända ukrainska kulturpersonligheter såsom författarna Ivan Franko (1856–1916), Olha Kabyljanska (1863–1942) och Lesia Ukrajinka (1871–1913). De följande åren medverkade även bland andra författaren Mychajlo Kotsjubynskyj (1864–1913) och historikern Mychajlo Hrusjevskyj (1866–1934). Den senare blev senare den självständiga Folkrepubliken Ukrainas första president 1917–1918 (formellt ordförande i det centrala rådet).

I tidskriftens nionde nummer

Roman Sembratowycz första brev till riksdagsmannen Adolf Hedin är daterat i Wien den 30 april 1904.

1904 inleder Sembratowycz med en artikel om Ukrainas andliga återfödelse och den kejserliga ryska ukasen av 1876. Ukasen, eller förordningen, hade utfärdats den 18 maj 1876 när tsar Alexander II var på besök i den tyska kurorten Bad Ems, varför den ofta också kallas *Ems-ukasen*. Redan den ryske inrikesministern Valujevs dekret från 1863 hade inneburit kraftiga inskränkningar av användandet av det ukrainska språket i tryckt form, men den nya ukasen gick ett steg längre så att den så kallade »lillryska« dialekten – den ryska benämningen av det ukrainska språket – nu nästan fullständigt skulle förbjudas. Det ukrainska språket skulle inte få tryckas i vare sig böcker eller tidningar – undantag gavs endast för publicering av historiska dokument. Förbudet inkluderade även framförandet av ukrainska teaterstycken och sånger, så väl som undervisning på alla nivåer. Lärare som misstänktes för så kallad »ukrainofili« avskedades. Import av ukrainska böcker och tidningar blev också förbjudet.

En »enkät« till Europa

Just detta nummer av tidskriften lät Sembratowycz i slutet av april 1904 skicka ut till en rad olika framstående västeuropeiska politiker och kulturpersonligheter med förhoppning om att de skulle göra uttalanden om förbudet av det ukrainska språket i Ryssland. En av dessa politiker som fick tidskriften tillsammans med en rundskrivelse med en uppmaning om en offentlig opinionsyttring var alltså den liberale riksdagsmannen Adolf Hedin i Stockholm, möjligen via Aftonbladet där Hedin tidigare hade varit redaktör. Hedin var också den förste att svara på denna »Enquete«. Sembratowycz svarar den 1 juni och tackar för Hedins vänliga brev och att han genom

Den ukrainske författaren och publicisten Roman Sembratowycz (1875–1906).

sitt offentliga ställningstagande hade gjort en ovärderlig tjänst för det ukrainska folkets sak. Vidare verkar Hedin ha föreslagit att riksdagsmannen Edvard Wavrinsky skulle tillskrivas, vars släktnamn enligt Sembratowycz »bestämt klingade rutenskt«.

Han berättar också att Hedins artikel skulle publiceras i nästkommande nummer av *Ruthenische Revue* och att han inom några dagar skulle ta sig friheten att skicka ytterligare skrifter på tyska och franska om det ukrainska folkets litteratur och språk. Hedins svar på *enkäten* publicerades också i det första junihäftet av tidskriften. Av artikeln förstår man att Hedin var väl insatt i frågan och han gör även jämförelser med hur danskarna i Schleswig och polackerna i Preussen behandlas, men poängterar att det ryska systemet med »andlig bedövning och moralisk kvävning överraskar oss«.

Många uttalar sig

I samma och påföljande nummer av tidskriften publicerades sedan svar från följande europeiska politiker och kulturpersonligheter: historikern och professorn Oscar Browning vid Cambridge univer-

sitet, författaren Johannes Schlaf i Berlin, poeten och professorn Mario Rapisardi i Catania, den förre franske ministern Yves Guyot i Paris, författaren Frederik van Eeden i Bussum, ekonomen Franz Oppenheimer i Berlin, antropologen och professorn Giuseppe Sergi i Rom, ekonomen och tidigare folketingsledamoten Niels Christian Frederiksen i Köpenhamn, författaren Bjørnstjerne Bjørnson i Aulestad, författaren och professorn Angelo De Gubernatis i Rom, politikern och professorn Ernst Hasse i Leipzig, riksdagsmannen och nykterhetsivraren Edvard Wavrinsky, historikern Gustav Buchholz i Leipzig, historikern och professorn Anatole Leroy-Beaulieu i Paris, politikern och fredsivraren Fredrik Bajer i Köpenhamn, biskopen och riksdagsmannen Knut Henning von Schéele i Visby och riksdagsmannen Hellmut von Gerlach i Berlin.

Riksdagsmannen Wavrinsky skriver bland annat att Ems-ukasens förbud »mot det rutensk-ukrainska språket är mer än en grymhet och ett brott – det är ett självstympande nonsens«. Norrmannen Bjørnson går till hård attack mot den ryske inrikesministern Vjatjeslav von Pleve – som med kraft drivit på russificeringen av det ryska imperiets provinser – och skriver att han utan tvekan är »den starkaste representanten för den ryska lögnen och förtrycket i vår tid. Han uttryckte nyligen åsikten att Västeuropa inte bryr sig om rutenerna och att deras klagomål därför kan ignoreras. Jag vill stå sida vid sida med dem som protesterar.«

Riksdagsmannen och biskopen von Schéeles uttalande uppmärksammades till och med av *Örebro Dagblad* den 7 oktober 1904 som publicerades under rubriken »Mordersmålet och nationalkänslan«. Biskopen skriver där bland annat

att »språket betyder ju för ett folk det samma som andedräkten för individerna. Liksom ingen människa förmår leva utan fritt och obehindrat bruk av sitt modersmål. [...] Det andliga livet dödas med våld, om modersmålets fria bruk förbjödes.«

En som förvånande nog inte finns med bland de framstående kulturpersonligheterna är den danske publicisten och författaren Georg Brandes. Han verkar annars ha varit den förste i Skandinavien som hade uppmärksammat tidskriften *Ruthenische Revue*. I artikeln »Ruthenerna« – först publicerad i danska *Politiken* och i svensk språkdräkt först i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* den 16 mars 1904 – skriver Brandes att han hade läst det andra februarihäftet av *Ruthenische Revue* där det också fanns en artikel om Emsukasen. Brandes beskriver ukasen i sin artikel samt presenterar flera framstående ukrainska kulturpersonligheter såsom nationalskalden Taras Sjevtjenko (1814–1861), författaren Ivan Kotljarevskij (1769–1838) och tonsättaren Mykola Lysenko (1842–1912).

I Sembratowycz fjärde brev från den 18 juni 1904 – där han även berättar sig vara allvarligt sjuk och att han måste genomgå en operation – uttrycker han sin uppskattning av Hedins artikel och menar att den i officiella ryska kretsar kommer att göra ett djupt intryck. Slutligen ber han även att Hedin skulle skicka över sitt fotografi till den största Rutenska nationalföreningen i Lemberg (idag Lviv) som ville inkludera det i sitt »National-Album«. Uppenbarligen skickade Hedin också ett porträtt eftersom Sembratowycz tackar hjärtligt för det i det femte brevet den 28 juli. Med det brevet skickade han förutom den första årgången av *Ruthenische Revue* även ett antal småskrifter såsom »Kleinrussische

Novellen« av Olha Kobyljanska och Sembratowycz egna skrift »Polonia irredenta« från 1902. I den senare skriften uppmärksammar Sembratowycz även det ukrainska folkets förtryck under den polska adeln.

I det sjätte brevet från den 13 augusti, som är avsänt från den österrikiska kurorten Lovrana vid Medelhavet (nuvarande Lovran i Kroatien), berättar Sembratowycz att han hade fått tackbrev till Hedin från den rutenska organisationen i »Ekatherinoslau« i »Südrussland«, det vill säga staden Dnipro i nuvarande Ukraina.

I detta brev, och det föregående, diskuteras också vilka andra svenskar som man borde tillskriva och man har kommit fram till följande: *Aftonbladets* huvudredaktör Harald Sohlman, författaren och samhällsdebattören Gustaf af Geijerstam, riksdagsmannen och ledaren för Frisinnade landsföreningen Ernst Beckman samt biskopen och riksdagsmannen Knut Henning von Schéele.

Hedin hade också avslöjat att han planerade att skriva en längre artikel om det ukrainska folkets kamp vilket Sembratowycz givetvis tackade för och gärna också ville publicera i kommande nummer av *Ruthenische Revue*. Artikeln kom att publiceras i *Aftonbladet* lördagen den 20 augusti 1904 under rubriken »Ett folk som vägrar att dö« där han för en svensk allmänhet försöker reda ut vilka rutenerna är och att det rutenska språket inte är en rysk dialekt utan ett eget språk med en lång historia.

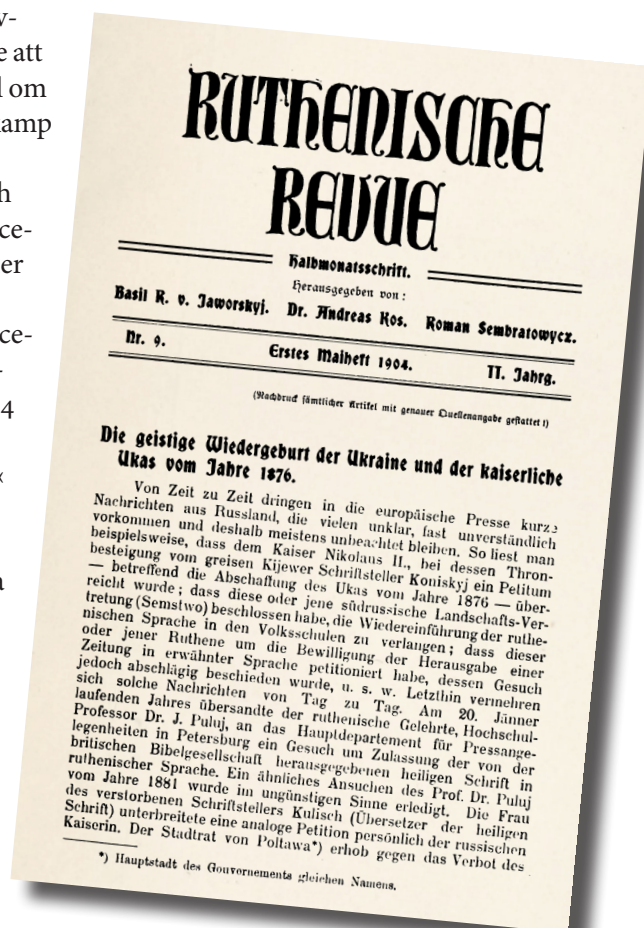
Hedins artikel i *Aftonbladet* skickades

sannolikt direkt ner till Sembratowycz i Wien, där den mottogs med glädje och den 17 september tillskriver han Hedin och förklarar att redaktionen inte kan »finna de rätta orden för att uttrycka vårt uppriktiga tack för den vänlighet och för den sympati ni har visat vår sak«. Han efterfrågar också fler exemplar av tidningen för att kunna skicka en tidning till Kyiv. Han önskar också kunna få en översättning av artikeln som kan publiceras i kommande nummer av *Ruthenische Revue*.

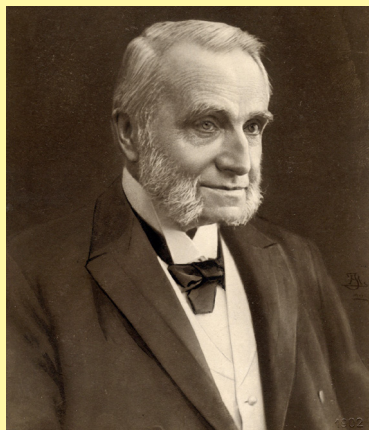
Ytterligare en artikel

Av Sembratowycz nästa brev från den 12 oktober förstår man att Hedin verkligen skickat ner fler exemplar av *Aftonbladet* och även ett nummer av *Dagens Nyheter*. Sannolikt var det utgåvan från den 30 september som Hedin hade

Det nionde numret av »Ruthenische Revue« från 1904 där Roman Sembratowycz inleder med en artikel om Emsukasen från 1876.

valt att skicka med, då han där skrivit en annan artikel – dock osignerad – i samma ämne med titeln »”Tystnadsregeln”. Af ryska regeringen påbjuden mot den ruthenska nationen.« Hedins artikel i *Aftonbladet* översattes också till tyska och kom att publiceras i det första februariehäftet och artikeln från *Dagens Nyheter* återgavs i det andra februariehäftet av *Ruthenische Revue* 1905. I det andra februarihäftet fanns också en annan översatt svensk artikel

Adolf Hedin

(1834–1905)

Fadern var komminister och bosatt i Litstorp i Bo socken, Närke när Adolf föddes, men blev 1853 kyrkoherde i Snavlunda socken. Efter studier vid Karolinska skolan i Örebro 1845–1848 intogs Adolf därefter vid gymnasiet i Strängnäs och 1851 började han läsa vid universitetet i Uppsala, där huvudämnet var historia. Efter avlagd kandidatexamen 1861, var han en kortare tid bosatt i Uppsala men från 1864 blev han bosatt i Stockholm där han verkade som politisk publicist och politiker. Han var ledamot av riksdagens andra kammare 1870–1905 med undantag för åren 1874–1876 och 1888. Hedin var tidigt en uttalad förespråkare för allmän rösträtt och allmän värnplikt. Han var sedan studieåren även skandinavist och hade goda kontakter bland liberala företrädare i både Danmark och Norge. Vid unionsupplösningen 1905 stödde han också Norges rätt till självbestämmande. Nerikes-Tidningen skrev vid hans död att »Hedin var en hänsynslös sanningsägare, en ärlig stridsman, en god patriot.«

som ursprungligen hade publicerats med titeln »En hälsning från ett bortglömt folk« i *Aftonbladet* redan den 3 augusti 1904, författad av den frisinna skriftställaren Emil Svensén.

Trots att Roman Sembratowycz uppenbarligen var sjuklig och sannolikt led svårt av sin tuberkulos tycks han inte ha dragit ner på sitt engagemang för det ukrainska folkets sak. Utöver tidskriften *Ruthenische Revue* gav han under 1905 även ut en skrift med titeln »Das Zarentum im Kampfe mit der Zivilisation«. Där återkommer han till att varna Västeuropa för den av det ryska imperiet understödda och med stora summor finansierade panslavismen. Han skriver att den ryska diplomatin genom panslavismen fått »ett utmärkt organiserat avantgarde i Centraleuropa« vilket underlättat »spridningen av den ryska inflytandesfären« och att det är »uppenbart att termerna: panslavism, panrussism, tsarism – helt överensstämmer med varandra och helt klart kan ses som synonymer«.

Vidare menar han att »Ruthenerna är ett stort folk som skiljer Ryssland från resten av Europa, särskilt södra Europa, och skulle därför kunna spela en stor roll i en konflikt mellan tsardömet och Västeuropa.« Hans skriver också att »den vita tsarens regering tror att den bara kan initiera Rysslands världsherravälde genom en fullständig förryskning av Ukraina«.

I Sembratowycz nionde brev från den 25 november 1904 skriver han att han precis hade mottagit ett brev från »Rostov i Ukraina (Sydöstra Ryssland)« där man tackar för Hedins värdefulla bidrag till tidskriftens *enkät*. Gränserna för vad som betraktades som Ukraina var vid denna tid ganska flytande men i provinserna runtom staden Rostov vid Don hade över en tredjedel av befolk-

ningen uppgivit ukrainska – eller *lillryska* – som modersmål vid den stora ryska folkräkningen 1897.

Sista brevet

Det sista brevet från Sembratowycz – i alla fall det som har blivit bevarat – skrivs den 29 januari 1905. Här föreslår han att Hedin tillsammans med riksdagskollegan, biskop von Schéele, skulle göra ett offentligt uttalande om ett upphävande av förbudet av den ukrainska översättningen av bibeln, vilket skulle kunna bli ett första steg mot att bringa Ems-ukasen på fall. Frågan om Ems-ukasen och förbudet mot den ukrainska översättningen av Bibeln tas också upp i en artikel kallad »Kampen om ljuset i Ukraina« av Sembratowycz i det första aprilhäftet 1905. Han inleder med att konstatera att det förmodligen inte finns någon »annan nation på vårt jordklot som måste utkämpa så bittra strider för varje kulturyttring, som det näst största slaviska folket, ukrainarna«. Men han skriver också att det inte bara handlar om upphävandet av »den barbariska munkaveln från 1876« utan också om att återinföra det ukrainska undervisningsspråket vid landets läroanstalter och »om lika rättigheter för vårt modersmål i ämbeten, i skolan och i det offentliga livet«.

Riksdagsmännen Adolf Hedin och Knut Henning von Schéele författade verkligen också ett gemensamt uttalande i saken. Det är daterat den 28 april 1905 och efter att ha poängterat att det är otidsenligt att överflytta politiska intressen på religionens område skriver de att det hos »varje människa finnes ett det allra heligaste, som ingen jordisk härs-kare strafflöst – låt vara att straffet dröjer – kan söka att med yttre medel betvinga. Därför är det icke blott i högsta grad orättvist, utan

även mycket oklokt, när den ryske tsaren förvägrar sina rutheniska undersåtar att fritt bruka religiösa skrifter och nu helt och hållet förbjuder dem bibeln på deras moderspråk – bibeln, som ju till och med den romerske påven beviljat de italienska katolikerna.« Uttalandet publicerades i det andra aprilhäftet av *Ruthenische Revue* 1905, men verkar inte ha kommit till allmän kännedom i Sverige förrän i början av oktober samma år, då uttalandet först publicerades i bland annat *Aftonbladet* och *Svenska Dagbladet*.

Svenska Dagbladet refererade redan den 1 augusti 1905 en annan artikel i det första julihäftet av *Ruthenische Revue* där de bittert klagar över de ryska oppositionspartiernas – »de liberala likväl som de socialistiska« – hållning gentemot invånarna i Ukraina. Det menas att hos alla dessa partier

»kan man iakttaga en allvarlig sträfvän att understödja och bemantla den våldsamma rusificeringen i Ukraina«. Och man berättar vidare att när man nyligen från Ukraina hade skickat artiklar, som uppvisade inkonsekvensen i denna nationalistiska politik, till ett par i utlandet utkommande ryska oppositionstidningar hade dess redaktioner vägrat att ta någon som helst befattning med saken.

Krig och unionsupplösning

Mycket höll dock på att hända både i Sverige och inom det ryska imperiet under året 1905, men både den 71-årige Hedin och den blott 30-årige Sembratowycz hann på grund av bägges dåliga hälsa och död aldrig riktigt se resultatet av vad som satts i rörelse. I Skandinavien höll Norge på att bryta sig loss ur den påtvingade

unionen med Sverige – något som den gamle skandinavisten Hedin sörjde men som en sann Norgevän ändock stödde. När han begravdes på Norra begravningsplatsen söndagen den 24 september 1905 var hans kista inte smyckad med annat än den svenska, unionsmärkta flaggan och i Oslo förärdades han femtio år senare med en »Adolf Hedins vei«.

Det krig med Japan som det ryska imperiet befann sig i sedan början av 1904 och som slutade med ett ryskt nederlag på hösten 1905 bidrog till den första ryska revolutionen. Ett av 1905 års revolutions resultat var skapandet av den första ryska *Duman* på hösten 1905 med 500 valda ledamöter. Emsukasen blev aldrig formellt avskaffad men ett flertal av restriktionerna lyftes så att ukrainska tidningar åter kunde börja publiceras och det ukrainska språket kunde delvis

Село Шишаки, Миргородщина.

Vy från den ukrainska byn Sjysjaky belägen i den nuvarande Poltavaregionen. Det kolorerade vykortet är ett av hundratals vyer – både från städer och landsbygd – från det ryska imperiet som det svenska förlaget Granbergs Konstindustri i Stockholm gav ut i början av 1900-talet. Intressant nog är texten på baksidan skriven på ukrainska, ryska och franska.

börja användas i kyrkorna. Fem år senare återinfördes dock samma restriktioner mot det ukrainska språket.

I 1905 års försenade decemberhäfte av *Ruthenische Revue* meddelas det att tidskriftens redaktör, Roman Sembratowycz, efter en svår sjukdom hade avlidit i Wien den 8 januari 1906. Begravningsgudstjänsten hade hållits i Leopoldskyrkan och att han hade fått sin sista vila på kyrkogården i Gersthof. Den sista tiden hade han tillsammans med bland andra professor Tomáš Masaryk – som valdes till det självständiga Tjeckoslovariens förste president 1918 – varit engagerad i bildandet av föreningen »Nationale Autonomie« som satt upp som mål att omvandla Österrike i en »nationell-autonom« anda. På grund av sjukdomen hade Sembratowycz

dock inte kunnat delta i arbetet under den allra sista tiden.

Sembratowycz död uppmärksammades givetvis stort inom den ukrainska rörelsen både inom Österrike-Ungern och det ryska imperiet, men även runtom i Europa. I Sverige publicerades till exempel en längre dödsruna i *Dagens Nyheter* den 21 januari 1906 där han beskrivs som en ledande ruthenisk politiker och skriftställare och konstaterar att den »rutheniska saken gör med hans bortgång en svårersätlig förlust«.

En sista skrift av Roman Sembratowycz hand gavs ut postumt på franska i Paris 1907: »Le Tsarisme et l'Ukraine«. Det är egentligen en översättning av den 1905 på tyska utgivna skriften, men här med ett förord av den norske författaren Bjørnstjerne Bjørnson. Anledningen till att just den nor-

ske författaren har skrivit förordet är nog delvis en följd av att Adolf Hedin hade föreslagit Sembratowycz att kontakta vännen Bjørnson för att få upplysning om vilka andra betydande och berömda personer som man borde tillskriva för att få en allmän opinion mot Ems-ukasen. De bägge hade sedan fortsatt en livlig brevkontakt till Sembratowycz bortgång.

Efter Sembratowycz död fortsatte tidskriften *Ruthenische Revue* att ges ut fram till 1916, men från och med 1906 endast månatligen och under det nya namnet *Ukrainische Rundschau* samt med journalisten Volodymyr Kusjnir som redaktör. Bjørnstjerne Bjørnson behöll också kontakten med tidningen och det ukrainska folket, vars öde på många sätt påminde honom om det norska folkets öde.

Håkan Henriksson

Offentliga föreläsningar på ArkivCentrum våren 2024

Tisdagen den 23 januari klockan 18.30

Historikern **Jörgen Lennqvist** från Örebro universitet föreläser under rubriken »Hjälmarén – en svensk våtmarkshistoria«. *ArkivCentrums Hindersmässoföreläsning är ett samarrangemang med Lokalhistoriska sällskapet i Örebro län.*

Måndagen den 29 januari klockan 18.30

Arkeologen **Kent Andersson** föreläser under rubriken »Glas från järnåldern – ett bräckligt men spännande kulturarv«. *Samarrangemang med Föreningen Arkeologi och Historia i Örebro län.*

Onsdagen den 14 februari klockan 18.30

Författaren och journalisten **Milena Bergquist** föreläser under rubriken »Alla dess barn – om krigsbarnen från Wien och närkingarna som öppnade sina hem«. *Samarrangemang med Lokalhistoriska sällskapet i Örebro län.*

Måndagen den 19 februari klockan 18.30

Arkeologistuderande **Oscar Hellqvist** föreläser under rubriken »Marginaliserade då som nu – arkeologin kring backstugor«. *Samarrangemang med Föreningen Arkeologi och Historia i Örebro län.*

Torsdagen den 14 mars klockan 18.30

I samband med Lokalhistoriska sällskapetets årsmöte föreläser antikvarie **Mia Geijer** från Länsstyrelsen i Örebro om »Kulturvägsprojektet i Bergslagen«. *Samarrangemang med Lokalhistoriska sällskapet i Örebro län.*

Måndagen den 18 mars klockan 18.30

Konsthistorikern **Maria Sundström** föreläser under rubriken »Knista kyrka – en av Närkes allra äldsta kyrkor«. *Samarrangemang med Föreningen Arkeologi och Historia i Örebro län.*

Måndagen den 8 april klockan 18.30

Fältarkeologen och metallsökaren **Krista van Vliet** föreläser under rubriken »Metalldetektering och arkeologi«. *Samarrangemang med Föreningen Arkeologi och Historia i Örebro län.*

(fler arrangemang kan tillkomma – håll utkik på arkivcentrum.se)

Fril entré!